

УДК 332.1

DOI: 10.30857/2786-5398.2023.4.16

**Мар'яна С. Шкода, Яна І. Онофрійчук**  
*Київський національний університет технологій та дизайну, Україна*  
**БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ**  
**«КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНІ ПІДПРИЄМСТВА»**

*В статті досліджено економічну сутність поняття «кластеровооб'єднані підприємства». Виділено, що в процесі свого розвитку кластерна теорія застосовувалася для вирішення наступних завдань: при аналізі конкурентоспроможності промисловості, країн та регіонів; як основа промислової політики; як механізм стимулювання інноваційної діяльності; як основа для підтримки та дослідження взаємодій між великим та малим бізнесом. Це дозволило обґрунтувати, що на сучасному етапі кластери є інноваційною формою резервних систем модернізації національної економіки та фактором її сталої конкурентоспроможності. Для уточнення економічної сутності поняття «кластеровооб'єднаних підприємств» прийнято використати бібліографічний аналіз, вивчення співвідношень споріднених понять, а також міждисциплінарний підхід. Провівши бібліографічний аналіз поняття «кластеровооб'єднані підприємства» протягом 2020–2023 років підкреслено, що дане поняття зустрічається у 94 наукових публікаціях. Для чіткого визначення тенденцій досліджень, щодо досліджуваного поняття, було обрано публікації, що проіндексовані міжнародною базою даних CrossRef. В процесі аналізу виділено 6 кластерів, серед найвагоміших підкреслено перші три. Кластер 1 – найсильніші зв'язки тут спостерігаються з такими близькими за змістом понятійними категоріями як «альянс», «хайтек технології», «інноваційне управління», «економіка знань», «шерінг знань» та ін.; Кластер 2 – найсильніші зв'язки з «бізнес-кластер», «кластерний розвиток», «промислова організація», «економічна система» та ін.; властивістю Кластеру 3 є «Економічний простір». У зв'язку з проведеним бібліографічним аналізом визначено, що атрибутивні характеристики поняття «кластеровооб'єднані підприємства» як взаємодії суб'єктів господарювання функціонують у межах трьох просторів – географічного, економічного та інноваційного, що взаємовпливають та взаємодоповнюють один на одного.*

**Ключові слова:** кластер; кластеровооб'єднані підприємства; бібліографічний аналіз; інтегровані структури; кластерна теорія; програма VOSviewer.

**Mariana S. Shkoda, Yana I. Onofriichuk**  
*Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine*  
**BIBLIOGRAPHICAL STUDY OF THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CONCEPT**  
**"CLUSTER-UNITED ENTERPRISES"**

*The article examines the economic essence of the concept of "cluster-united enterprises". It is highlighted that during its development, the cluster theory was used to solve the following tasks: when analyzing the competitiveness of industry, countries and regions; as the basis of industrial policy; as a mechanism for stimulating innovative activity; as a basis for supporting and researching interactions between large and small businesses. This made it possible to substantiate that at the current stage, clusters are an innovative form of reserve systems for the modernization of the national economy and a factor in its sustainable competitiveness. To clarify the economic essence of the concept of "cluster-united enterprises" it is customary to use bibliographic analysis, the study of the relationships of related concepts, as well as an interdisciplinary approach. After conducting a bibliographic analysis of the concept of "cluster-united enterprises" during 2020–2023, it was emphasized that this concept is found in 94 scientific publications. Publications indexed by the international CrossRef database were selected for a clear definition of research*

trends regarding the researched concept. In the process of analysis, 6 clusters were identified, among the most important, the first three are emphasized. Cluster 1 – the strongest connections are observed here with such conceptual categories as "alliance", "high-tech technologies", "innovative management", "knowledge economy", "knowledge sharing", etc.; Cluster 2 – the strongest connections with "business cluster", "cluster development", "industrial organization", "economic system", etc.; the property of Cluster 3 is "Economic Space". In connection with the conducted bibliographic analysis, it was determined that the attributive characteristics of the concept of "cluster-united enterprises" as the interaction of business entities function within three spaces – geographical, economic and innovative, which mutually influence and complement each other.

**Keywords:** cluster; cluster-united enterprises; bibliographic analysis; integrated structures; cluster theory; VOSviewer program.

**Постановка проблеми.** Незважаючи на кризові явища у світовій економіці, важливість розвитку інновацій і наукомістких технологій лише посилюється рік у рік. Ще у 2009 р. у розроблених ОЕСР стратегічних рекомендаціях приділялася увага не тільки загальним заходам якнайшвидшої стабілізації економіки, а й розвитку інновацій та збільшення інвестицій в людський капітал як найважливіші фактори сталого зростання в довгостроковій перспективі.

У сучасному світі існує тенденція до взаємодії та об'єднання зусиль і ресурсів різних підприємств з метою підтримки та посилення їх конкурентоспроможності, що зумовлює взаємозалежність економічних суб'єктів. В той же час, в останні два десятиліття підприємства різних типів у галузі взаємодії мають схильність до формування гнучких структур, що передбачають рівноправне об'єднання та поєднання підпорядкованості спільним цілям і завданням із господарською самостійністю всіх учасників.

Найбільш поширеною на сучасному етапі розвитку структурою є кластер.

Феномен утворення кластерів пов'язаний із зміною парадигми, адаптацією до умов глобалізації, і навіть різко збільшеним динамізмом середовища, тобто, економічний світ, переходить до нового, мережного порядку функціонального синтезу ієрархічного та ринкового, а світова економіка та всі її підсистеми стратифікуються до кластерно-мережових структур – набагато гнучкіших, ніж модель ієрархії, і одночасно більш інтегрованих, ніж традиційна модель ринку [45].

Очевидно, що кластери поступово стануть головною структуротворчою ланкою світового ринкового простору, виконуючи ту об'єднуючу роль, яку раніше виконували галузі [54].

Таблиця 1

Кількісні параметри діючих кластерів в Україні

Рік	Кількість діючих кластерів	Вид економічної діяльності	Частка
2020	50	ІТ	31%
		АПК	16%
		Деревообробна та меблева промисловість	13%
		Енергетика	10%
		Аерокосмічна галузь та ін.	6%

Джерело: за даними [77].

**Аналіз літературних джерел.** Проблеми теорії та практики розвитку кластеризації в економіці активно почали вивчатися порівняно недавно – кілька десятиліть тому назад, але ідея кластерного підходу не нова, процеси кластеризації зустрічалися ще в давні віки. Відтак, на початку можна відзначити об'єднання людей у древніх містах (полісах), часто з

подібними інтересами. З розвитком науково-технологічного прогресу виникають перші промислові кластери, тим самим відбувалося формування різних територіальних промислових утворень, які притягували до себе значну кількість людей, відбувався розвиток інфраструктури, різних наукових установ і цим самим формувалися агломерації [45].

Варто зазначити, що розвиток кластерної теорії розпочався з написання англійським економістом А. Маршалом своєї книги «Принципи економічної науки» (1983 р.) в якій він розглядає специфічні особливості географічних регіонів, де люди, які мають загальні практичні навички, об'єднуються в замкнуті промислові вузли (вузли Маршалла) [26]. На його думку, «подібні вузли міжгалузевих взаємозв'язків», демонструють стійку стабільність у часі та сприяють вилученню прибутків від позитивних екстерналій, внаслідок кооперації [26]. Незважаючи на те що А. Маршалл охарактеризував такі концентрації у термінах зовнішніх тріада економії і назвав їх індустріальними регіонами, він не концертував увагу на терміні «кластер», що міцно увійшов до понятійного апарату вкрай пізніше, у зв'язку з вивченням промислових районів у наукових працях італійських науковців [26].

Поняття «кластер» уперше ввів у економічну науку М. Портер, американський науковець та діючий професор кафедри ділового адміністрування Гарвардської школи бізнесу. Проаналізувавши конкурентні можливості понад 100 галузей в десятках країнах, М. Портер дійшов висновку, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній, а іноді навіть у одному регіоні країни. Пояснення цього явища таке: одне або кілька підприємств, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, розширюють свій позитивний вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів та конкурентів. А успіхи оточення, у свою чергу, надають вплив на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії. В результаті такої взаємовигідної співпраці формується «кластер» – співтовариство підприємств, фірм, організацій, тісно пов'язаних галузей, що взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності один одного. М. Портер визначає кластер як групу географічно сусідніх взаємопов'язаних підприємств та пов'язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного, що відносить його до представників «Кластерної теорії» [32].

У роботах М. Портера вперше досліджуються знаки освіти індустріальних (Конкурентні переваги нації, 1992) та регіональних (Конкуренція, 1983) кластерів, які можуть впливати на рівень конкурентоспроможності території трьома способами: підвищенням продуктивності компаній у кластері; ініціюванням інновацій; стимулюванням розвитку нових бізнес-напрямів [33, 34].

Теорія М. Портера отримала розвиток у працях багатьох західних економістів, у тому числі:

- Е. Дахмена, який, досліджуючи структуру національної економіки, вивчав взаємозв'язки великих шведських багатонаціональних корпорацій. Тут кластери підміняються поняттям блоку розвитку, формується поетапно по «вертикалі дій» у межах однієї галузі, пов'язаної з іншими галузями [9];

- Д. Майлата, що вивчає процеси, що відбуваються в кластері, із синергетичних позицій. На підставі цього він зробив висновок, що регіон має розглядатися не як географічні рамки, а як складна система, що має економічну і технологічну складові [23, 24];

- П. Кругмана, що висунув концепцію «з загальної причинної обумовленості», суть якої полягає в тому, що фірми прагнуть найбільш концентрованого економічного простору, а простір має тенденцію до концентрації в місця найбільшого розташування фірм [18, 19];

- Дж. Арбія, Б. Роберте та А. Муррей розробили моделі, що дозволяють аналізувати життєвий цикл фірми в умовах концентрації промисловості та капіталу [2, 34];
- М. Енрайта та С. Гостца, С. Розенфельда, що розглядали процеси кластеризації з позицій мережевої економіки. М. Енрайт, довів, що внутрішня мережна взаємодія підприємств є важливим елементом індивідуальної конкурентоспроможності. Докладніше принципи мережевої організації регіональної економіки досліджувалися С. Гостцом, котрий, ринок праці розглядав з позицій теорії промислових кластерів [11, 12, 35];
- Е. Фезера, що досліджує кластери з позиції інноваційної економіки. Він визначав їх як спосіб інноваційного розвитку регіону [14];
- Ст. Фельдмана, який, проводячи великі емпіричні дослідження диверсифікованих форм у різних країнах, дійшов висновку, що диверсифікація часто слідує матриці «витрати випуск» або контактам між галузями, пов'язаними відносинами постачання та придбання. Це узгоджується з механізмами, які ведуть до утворення кластерів. Більш того, найбільш життєздатні кластери інноваційної активності формуються на основі диверсифікації [3].

Систематизуючи ці дослідження, можна сказати, що в процесі свого розвитку кластерна теорія застосовувалася для вирішення наступного кола завдань: при аналізі конкурентоспроможності промисловості, країн та регіонів; як основа промислової політики; як механізм стимулювання інноваційної діяльності; як основа для підтримки та дослідження взаємодій між великим та малим бізнесом. Це дозволяє нам обґрунтувати, що на сучасному етапі кластери є інноваційною формою резервних систем модернізації національної економіки та фактором її сталої конкурентоспроможності.

Багато дослідників робили спроби структурування основних теоретичних передумов створення кластерної теорії.

М. Енрайт зазначає зв'язок спостережуваної просторової кластеризації з теоріями бізнес-екстерналій, економії від агломерації, трудових об'єднань та переливами знань. Він розробив основні принципи та форми державної підтримки формування кластерів [11–13].

М. Дунфорд виділяє основні групи причинних механізмів формування теорії кластерів (традиційні питання забезпеченості ресурсами; зміна ролі організаційних структур і, особливо, міжорганізаційних взаємозв'язків; підвищення ролі інновацій, інноваційних систем, знання, індивідуального та колективного навчання, креативності) [10].

Е. Бергман та Е. Фезер виділяють такі основні теоретичні концепції, що «підтримують і живлять кластерну теорію»: зовнішні ефекти; інноваційне оточення; конкуренція (кооперативна та міжфірмова); залежність від попереднього шляху розвитку [7, 14].

Таким чином, у рамках проведеного дослідження вдалося виділити три тимчасові етапи формування феномену кластера (рис. 1).

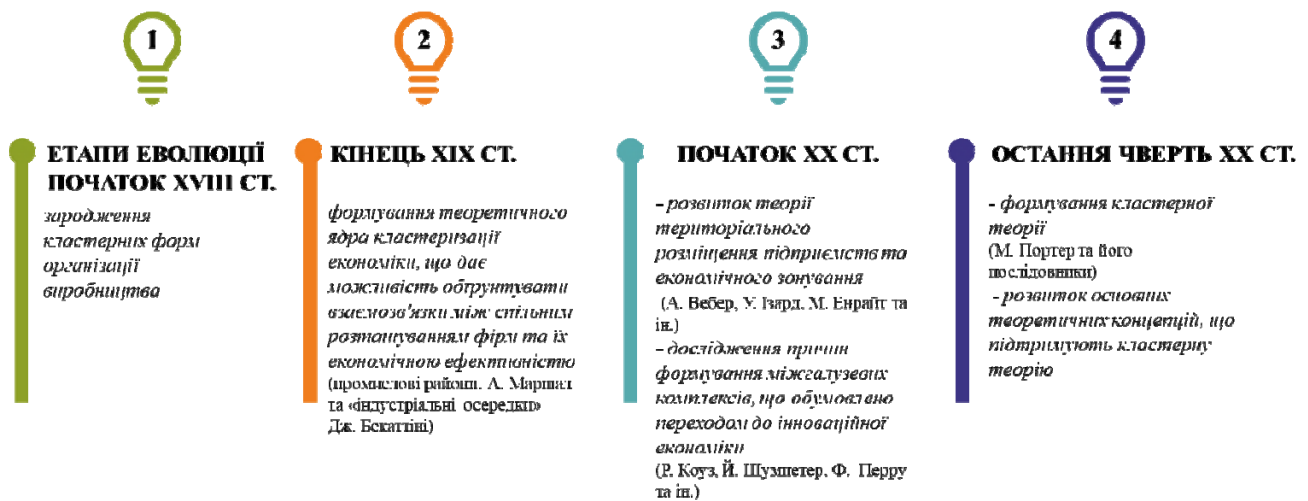
Аналізуючи еволюцію кластерної теорії можна зробити висновок, що якщо в XIX столітті її розвиток відбувався в рамках індустріального підходу, то сьогодні центральна ідея – зростання конкурентоспроможності та інноваційності даної системи.

Однією з основних проблем кластерної теорії є нечіткість визначення поняття «кластер» та складність виявлення його кордонів у просторі.

На сьогоднішній момент в економічній науковій літературі не систематизовано, як атрибутивні ознаки кластерів, так і їх видові особливості, що дає можливість дослідникам інтерпретувати дуже широко як поняття кластер, так і його види в залежності від цілей та завдань свого дослідження.

**Мета статті.** Дослідити економічну сутність поняття «кластерооб'єднаних підприємств».

**Результати дослідження.** Розглянемо ступінь вивченості проблематики дослідження та спрямованість наукового фокусу вітчизняних та зарубіжних учених-економістів.



Джерело: сформовано автором на основі [2, 3, 7, 9–12, 14, 23, 24, 26, 32–35].

Рис. 1. Еволюція наукових поглядів щодо розвитку та формування кластерної теорії

Так, частка авторів виділяють економічні [18, 57], геополітичні [2, 15, 23], соціальні кластери [44, 65, 75], за ознакою виникнення – індустріальний кластер [5, 7, 23, 36, 64], віртуальний кластер [62], за характером зв'язків між кластерами – інноваційні кластери [29], за ринковою поведінкою учасників кластера – захисні кластери, агресивні кластери [52, 78], за розміром кластера (малий – число учасників до 10, кількість зайнятих до 100), середній кластер – число учасників до 15, кількість зайнятих до 1000, великий кластер – число учасників понад 15, кількість зайнятих понад 1000) [54, 61, 63], за рівнями економічної системи – регіональний, національний, глобальний [10, 11, 12, 13, 16, 34,], міжгалузевий (внутрішньогалузевий) кластер [54, 65, 69], інноваційний кластер [21, 59, 70, 71], промисловий кластер [45, 54, 58, 67], бізнес-кластер [14, 35] тощо.

Зокрема, поняття «об'єднання підприємств» як об'єкт наукових економічних досліджень має досить різні методологічні основи, що визначають різноманітні атрибутивні характеристики процесів кластерного об'єднання господарюючих суб'єктів. Деякі науковці формулюють теоретичні концепції щодо використання таких дотичних понять, як: «інтегрована бізнес-група» [51, 60, 68, 83], «група підприємств» [46–48, 52, 64], «інтегрована підприємницька структура» [53]; «корпорація» [37, 49, 55, 72, 76, 79, 81], «інтегрована структура» [50, 55, 61, 78, 84, 85], «стратегічні партнерства» [62]; «великомасштабна економіко-виробнича система» [45, 73]; «метасистема» [81] тощо.

Для уточнення економічної сутності поняття «кластерооб'єднаних підприємств» прийнято використати бібліографічний аналіз, вивчення співвідношень споріднених понять, а також міждисциплінарний підхід.

Провівши бібліографічний аналіз поняття «кластерооб'єднані підприємства» протягом 2020–2023 років дане поняття зустрічається у 94 наукових публікаціях (рис. 2).

Серед українських вчених, хто досліджував поняття «кластерооб'єднаних підприємств» можна виділити класиків української школи кластерної теорії: М. Войнаренко [54], Л. Ганущак-Єфіменко та М. Єрмошенко [64], І. Гнатенко [59] та ін.

М. Босовська зазначає, що первинним, щодо розвитку кластерооб'єднання підприємств вважає термін «взаємовідносини», який розглядається як консолідоване управління ресурсним потенціалом учасників для досягнення певної реакції учасників на ринку (укладання контрактів, спільні трансакції) і як формування та розвиток відносин між ринковими суб'єктами, тобто взаємовідносини можуть існувати без взаємодії.



Взаємовідносини, формуючи взаємодію, сприяють формуванню та розвитку процесів з участю суб'єктів господарювання на ринку і спрямовують їх поведінку. Взаємовідносини, формуючи взаємодію, сприяють формуванню і розвитку процесів усіх видів з участю суб'єктів ринку та спрямовують їх майбутню поведінку [50].

cted	Authors	Title ^
	A.I. Пляскіна	FORMATION OF BUSINESS DEVELOPMENT STRATEGY ON THE BASIS O...
	Yuan F. Zheng; Mark Vlaso...	Formation of the optimal model of the industrial cluster of Chinese gar...
	Huiting Hua; Lingle Wang	Game Analysis of Industry Chain Cluster Reconfiguration Mechanism
	Olga Iermakova; Božena Ka...	Glocalization of regional innovation development
	Lin Lu; Songbai Xue; Song ...	Green transition in manufacturing: Dynamics and simulation
	Xiaoxu Zhang; Rongxue Jin	Has local government debt crowded out enterprise innovation?
	Fan Yang	Impact of agricultural modernization on agricultural carbon emissions ...
	Juecen Wu	IMPACT OF EXTERNAL TECHNOLOGY ACQUISITION ON THE EFFICIEN...
	Shan Xu; Yu Zhang	Impact of Manufacturing Agglomeration on the Green Innovation Effic...
	Juanli Lan; Bingxuan Wang...	Impact of psychological contract in knowledge sharing: A case study fr...
	Alexey Fadeev; Sergey S. V...	Industrial Support of the Energy Projects as a Part of the Blue Economy...
	Elena V. Barasheva	Information Tools For Regional Economic Development
	Iryna Hnatenko; Ihor Kuksa...	INNOVATION CLUSTER AS A MECHANISM FOR ENSURING THE ENTER...
	Nina I. Larionova; Tatyana ...	Integrated Economic and Mathematical Approach to Regulation of Clu...
	Andrea Valenzuela-Ortiz; Jo...	Location factors and agglomeration economies in the hotel industry: t...
	Peng Liu; Qianqian Wang	Logistics Outsourcing of Fresh Enterprises Considering Fresh-Keeping ...
	Andrii Mykhailov; Valerii Ili...	Management of the innovative economy in the context of the sustaina...
	Henryk Sobolewski; Jacek ...	MARKET AND REGULATORY RISK IN CREATIVE INDUSTRIES

Джерело: систематизовано автором за допомогою програми VOSviewer.

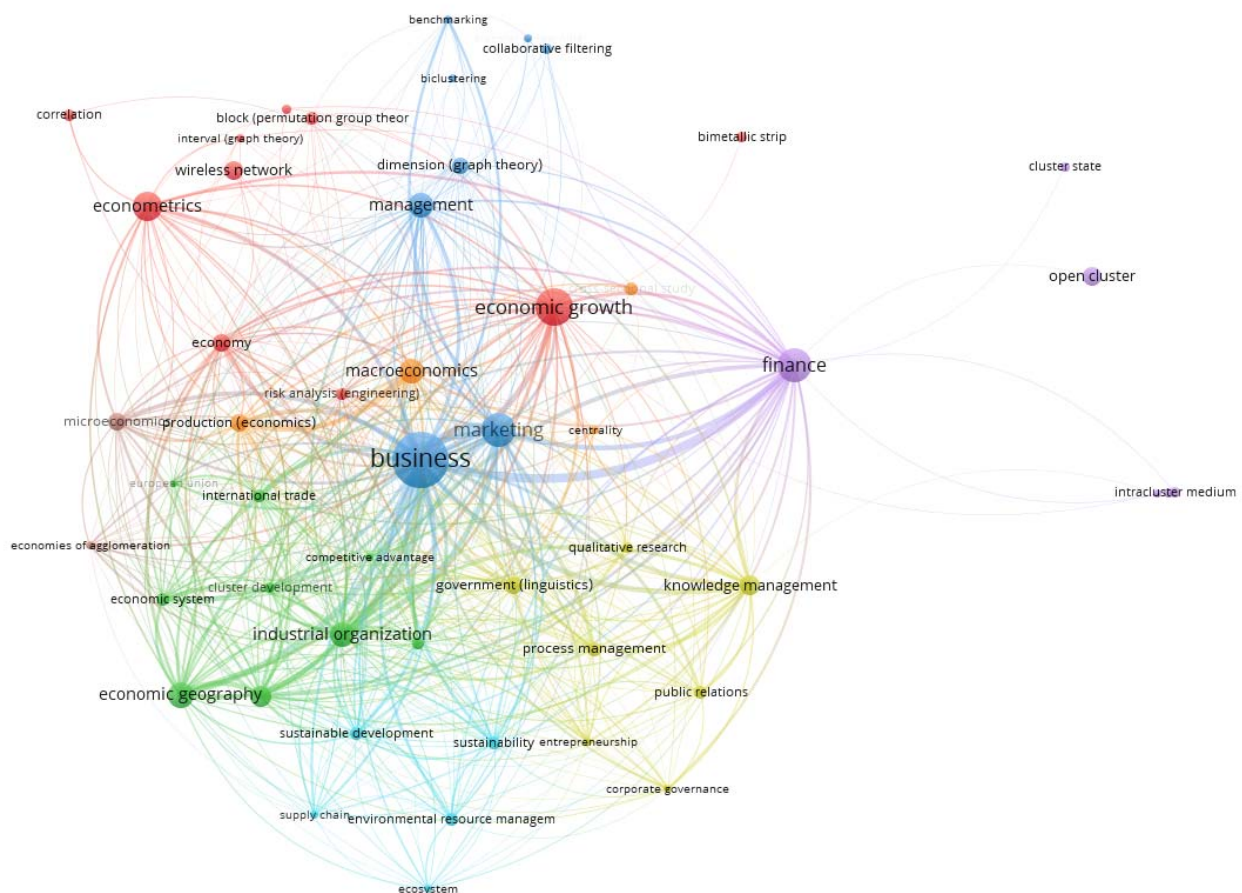
**Рис. 2. Аналіз наукової літератури щодо дослідження  
поняття «кластерооб'єднані підприємства»**

Л.М. Ганущак-Єфіменко та М. Єрмошенко в монографії «Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств» зазначають, що: «кластерооб'єднані підприємства – це специфічні економічні утворення у формі неформального об'єднання різних структур заради спільної мети» [64].

М. Войнаренко, який присвятив значну частину життя дослідженням кластерних структур, визначає кластерні об'єднання, як неформальне об'єднання організацій і підприємств, пов'язаних між собою технологічно й економічно за ознакою географічної близькості [54].

О. Богма в своїх працях, виділяє, що найбільш ефективною формою економічного й інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в основі якої є інтеграція в сьогоденні умовах можна вважати кластери підприємств, під якими Олена Богма розуміє: «форму підприємницької діяльності у вигляді добровільного об'єднання пов'язаних спільними цілями підприємств та інституцій, яке має спрямованість, насамперед, на виробництво взаємопов'язаних та доповнюючих товарів спільними зусиллями з метою отримання синергетичного ефекту завдяки міжфірмовому поділу праці та поглибленню спеціалізації при обов'язковій організації довготривалих відносин на плановій основі й використанні досягнень науково-технічного прогресу» [47].

Як основний метод бібліографічного аналізу за допомогою програми «VOSviewer», обрано метод «со-осцигенсе». Даний метод кластеризує ключові слова за ступенем того, як часто вони зустрічаються одночасно в одній науковій роботі. Таким чином, ключові слова утворюють тематичні кластери. На інтерактивних картах, що відображені в роботі, кластери зазначаються різним відтінком, а розмір ключового слова зазначається показником total link strength, що містить в собі, сили зв'язку даного ключового слова з усіма іншими, а лінії кластеру відображають зв'язки між двома окремими ключовими словами. Таким чином, провівши бібліографічний аналіз наукових досліджень поняття «кластер» (рис. 3) та поняття «кластерооб'єднанні підприємства» (рис. 5) складено спеціальний тезаурус, щоб об'єднати схожі терміни та усунути помилки у ключових словах.



Джерело: сформовано автором за допомогою програми VOSviewer.

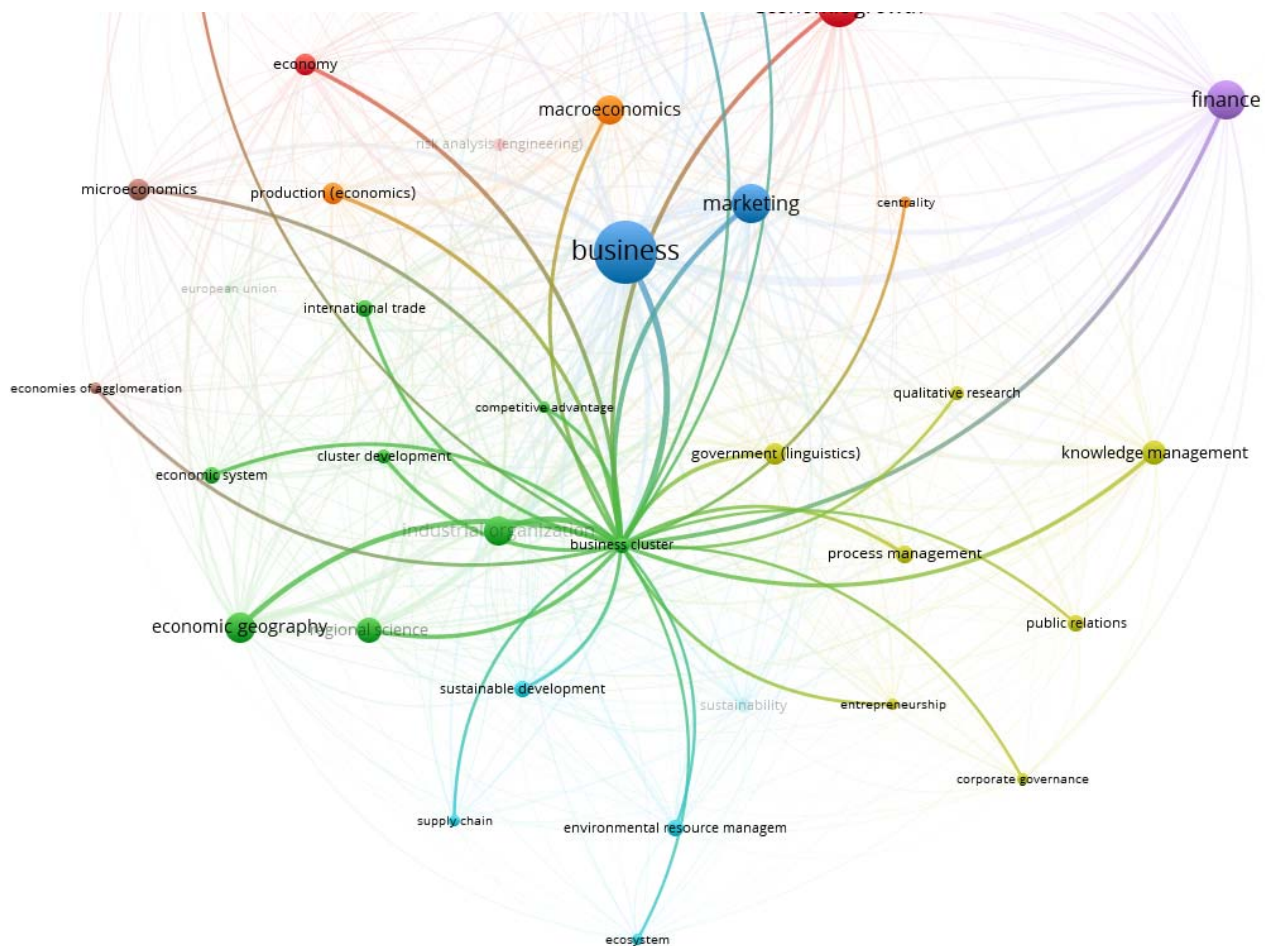
Рис. 3. Інтерактивна візуалізація взаємозв'язків наукових досліджень поняття «кластер»



Для чіткого визначення тенденцій досліджень, щодо досліджуваних понять, було обрано публікації, що проіндексовані міжнародною базою даних CrossRef.

До об'єкта аналізу поняття «кластер» ввійшли 50000 наукових публікацій за пошуковим запитом «cluster», проіндексованих базою CrossRef протягом 1990–2023 рр.

Для побудови наукометричної карти ми взяли лише ті ключові слова, які зустрічаються у вибірці не менше ніж 28 раз, свідомо виключаючи терміни запиту, оскільки вони присутні майже у всіх документах і спотворюють кластеризацію. Таким чином, остаточний вибір ключових слів для поняття «кластер» складається із 52 термінів та 8 кластерів, що відображають загальну силу зв'язків («total link strength»), а ширина ліній – силу зв'язку («link strength») між термінами. Відтак, особливістю кластера 1 відображає силу зв'язків між дев'ятьма поняттями, найчастіші зв'язки з поняттями «бізнес-кластер», «промислова організація», «кластерний розвиток», «економічна географія» та ін. (рис. 4).

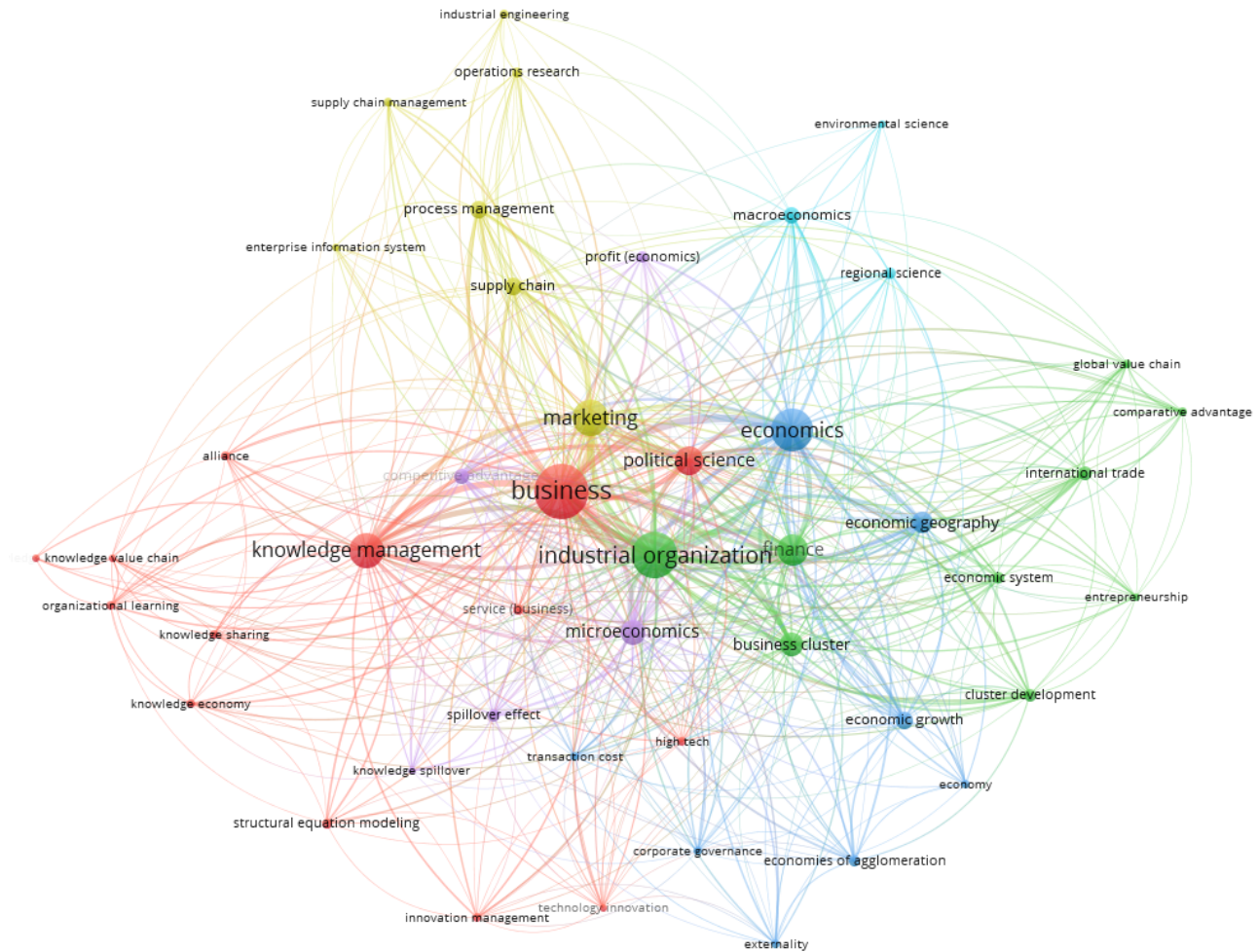


Джерело: сформовано автором за допомогою програми VOSviewer.

**Рис. 4. Міжкластерні взаємозв'язки наукових досліджень,  
присвячених дослідженню поняття «кластер»**

За результатами інтерактивної візуалізації бібліографічних мереж, що включає бібліографічне з'єднання із поняттям «кластерооб'єднаних підприємств» (рис. 5), до аналізу якого ввійшли 19654 наукових публікацій за пошуковим запитом «cluster – united enterprises», проіндексованих базою CrossRef протягом 1990–2023 рр.

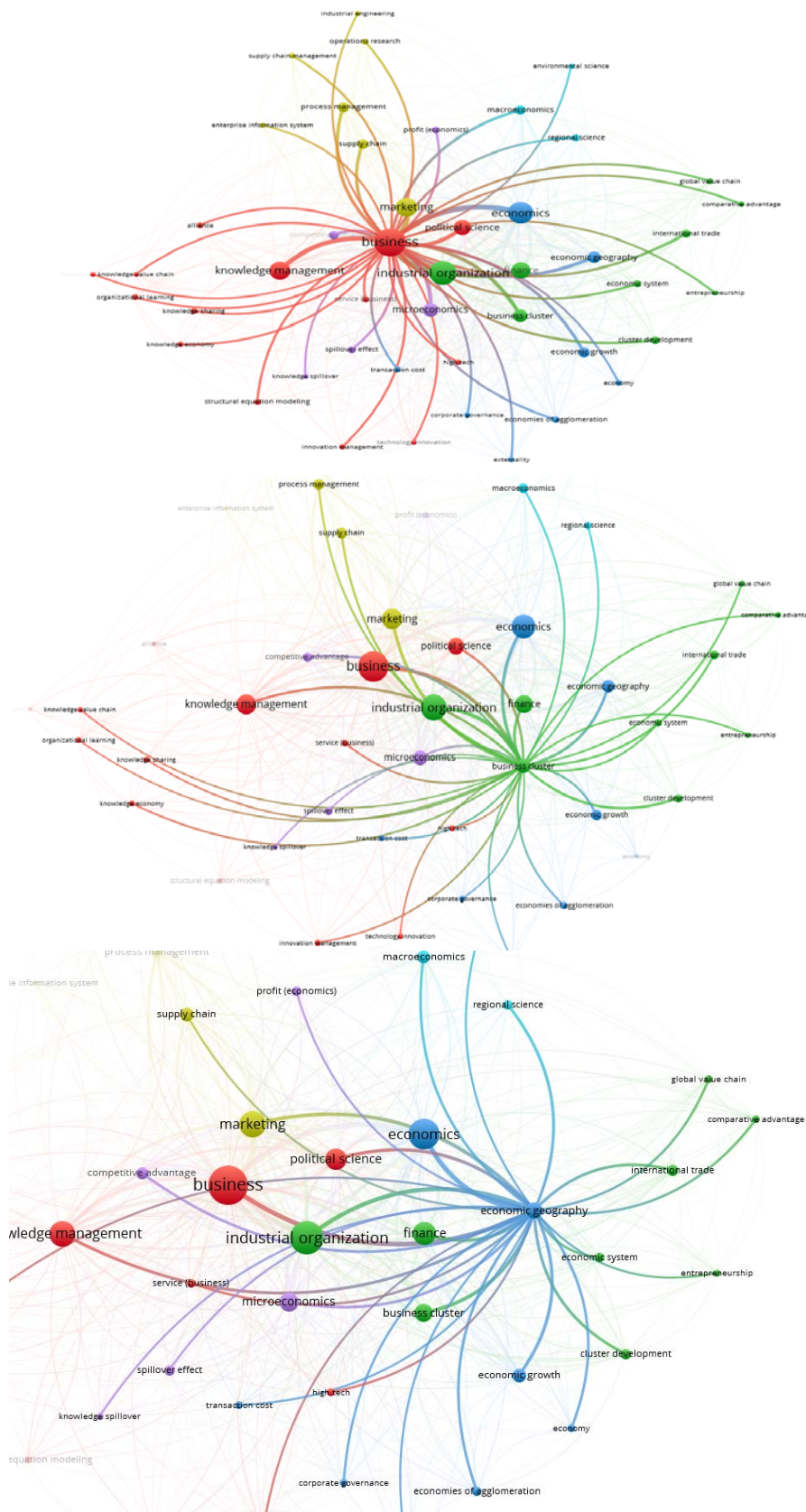




Джерело: сформовано автором за допомогою програми VOSviewer.

**Рис. 5. Інтерактивна візуалізація взаємозв'язків наукових досліджень  
поняття «кластеро`єднані підприємства»**

Аналіз включав наукові дослідження 881 автора та 41 ключовий термін, зокрема, в процесі аналізу виділено 6 кластерів, серед найвагоміших слід підкреслити перші три. Кластер 1 можна виділити за ознакою «Інноваційного простору», найсильніші зв'язки тут спостерігаються з такими близькими за змістом понятійними категоріями як «альянс», «хайтек технології», «інноваційне управління», «економіка знань», «шерінг знань» та ін.; Кластер 2 сформувався за атрибутом «Промислового простору» найсильніші зв'язки з «бізнес-кластер», «кластерний розвиток», «промислова організація», «економічна система» та ін.; властивістю Кластеру 3 є «Економічний простір»: «економічна географія», «економічне зростання», «економіка агломерації» та ін. (рис. 6).



Джерело: сформовано автором за допомогою програми VOSviewer.

Рис. 6. Міжкластерні взаємозв’язки наукових досліджень, присвячених дослідженню поняття «кластерор’єднані підприємства»

У зв'язку з проведеним бібліографічним аналізом можна виділити, що атрибутивні характеристики кластерооб'єданих підприємств як взаємодії суб'єктів господарювання функціонують у межах трьох просторів – географічного, економічного та інноваційного, що взаємовпливають та взаємодоповнюють один на одного.

**Висновок.** В ході дослідження, щодо економічної сутності поняття «кластерооб'єданих підприємств», виділено, що останні як взаємодія суб'єктів господарювання функціонують у межах трьох просторів – географічного, економічного та інноваційного, що взаємовпливають та взаємодоповнюють один на одного. Згідно з наведеними економічними концепціями, кластерооб'єднані підприємства здатні прискорити інноваційні процеси, які ініціюються в сучасному суспільстві, оскільки самі схильні до новаторства, що визначає напрям подальших досліджень.

### References

### Література

- |   |  |
|---|--|
| <p>1. Adler, P. S. (1999). Market, Hierarchy, and Trust: The Knowledge Economy and the Future of Capitalism.</p> <p>2. Arbia, G. (2001). Modelling the geography of economic activities on a continuous space. <i>Papers in Regional Science</i>, Vol. 80, P. 411–424.</p> <p>3. Audretsch, D. B., Feldmann, M. P. (1996). Innovative Clusters and the Industry Life Cycle. <i>Review of Industrial Organization</i>. 256 p.</p> <p>4. Aziz, K. A., Norhashim, M. (2008). Cluster-Based Policy Making: Assessing Performance and Sustaining Competitiveness. <i>Review of Policy Research</i>, 25, P. 349–375.</p> <p>5. Becattini, G. (1990). The Marshallian industrial district as a socio-economic notion. In: <i>Industrial Districts and Interfirm Cooperation in Italy</i>. Pyke F., Becattini G., Sengenberger W. (eds.). Geneva: International Institute for Labour Studies. Pp. 37–51.</p> <p>6. Bellandi, M. (1989). The Industrial District in Marshall. <i>Small Firms and Industrial Districts in Italy</i>. Goodman E. and Bamford J. (eds.). New York: Routledge. Pp. 136–152.</p> <p>7. Bergman, E. M., Feser, E. J. (1999). Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications, Regional Research Institute, WVU. 403 p.</p> <p>8. Brusco, S. (1982). The Emilian Model: Productive Decentralization and Social Integration. <i>Cambridge Journal of Economics</i>, No. 6, P. 167–184.</p> | <p>1. Adler P. S. Market, Hierarchy, and Trust: The Knowledge Economy and the Future of Capitalism. 1999.</p> <p>2. Arbia G. Modelling the geography of economic activities on a continuous space. <i>Papers in Regional Science</i>. 2001. Vol. 80. P. 411–424.</p> <p>3. Audretsch D. B., Feldmann M. P. Innovative Clusters and the Industry Life Cycle. <i>Review of Industrial Organization</i>. 1996. 256 p.</p> <p>4. Aziz K. A., Norhashim M. Cluster-Based Policy Making: Assessing Performance and Sustaining Competitiveness. <i>Review of Policy Research</i>. 2008. 25. P. 349–375.</p> <p>5. Becattini G. The Marshallian industrial district as a socio-economic notion. In: <i>Industrial Districts and Interfirm Cooperation in Italy</i>. Pyke F., Becattini G., Sengenberger W. (eds.). Geneva: International Institute for Labour Studies, 1990. Pp. 37–51.</p> <p>6. Bellandi M. The Industrial District in Marshall. <i>Small Firms and Industrial Districts in Italy</i>. Goodman E. and Bamford J. (eds.). New York: Routledge, 1989. Pp. 136–152.</p> <p>7. Bergman E. M., Feser E. J. Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications, Regional Research Institute, WVU. 1999. 403 p.</p> <p>8. Brusco S. The Emilian Model: Productive Decentralization and Social Integration. <i>Cambridge Journal of Economics</i>. 1982. No. 6. P. 167–184.</p> |
|---|--|

9. Dahmen, E. (1950). Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry, 1919–1939. Stockholm. 276 p.
10. Dunford, M. (2003). Theorising regional economic performance and the changing territorial division of labour. *Forum de la regulation*, Paris, Vol. 37.8, P. 839–854.
11. Enright, M. J. (1993). Regional clusters and economic development: a research agenda. Boston: Harvard Business School. 756 p.
12. Enright, M. (1996). Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda. *Business Networks: Prospects for Regional Development*. Staber U., Schaefer N. and Sharma B. (eds.). Berlin: Walter de Gruyter. Pp. 190–213.
13. Enright, M. (2000). Survey on Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy, Competitiveness Program, University of Hong Kong. P. 16.
14. Feser, E. J., Sweeney, S. H. (2002). Theory, methods, and a cross-metropolitan comparison of business clustering. *Industrial Location Economics*. Ed. P. McCann. Cheltenham. P. 222–259.
15. Freeman, C. (1987). Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter. 155 p.
16. Ketels, C. (2013). Recent research on competitiveness and clusters: what are the implications for regional policy? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, No. 6, P. 269–284.
17. Ketels, C., Lindqvist, G., Sölvell, Ö. (2006). Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies. Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness.
18. Krugman, P. (1995). Development, geography and economic theory. Cambridge: MIT Press. P. 651–667.
19. Krugman, P. (1996). The Self-Organizing Economy. Cambridge: Blackwell Publishers. 122 p.
9. Dahmen E. Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry, 1919–1939. Stockholm, 1950. 276 p.
10. Dunford M. Theorising regional economic performance and the changing territorial division of labour. *Forum de la regulation*. Paris, 2003. Vol. 37.8. P. 839–854.
11. Enright M. J. Regional clusters and economic development: a research agenda. Boston: Harvard Business School, 1993. 756 p.
12. Enright M. Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda. *Business Networks: Prospects for Regional Development*. Staber U., Schaefer N. and Sharma B. (eds.). Berlin: Walter de Gruyter, 1996. Pp. 190–213.
13. Enright M. Survey on Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy, Competitiveness Program, University of Hong Kong, 2000. P. 16.
14. Feser E. J., Sweeney S. H. Theory, methods, and a cross-metropolitan comparison of business clustering. *Industrial Location Economics*. Ed. P. McCann. Cheltenham, 2002. P. 222–259.
15. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter, 1987. 155 p.
16. Ketels C. Recent research on competitiveness and clusters: what are the implications for regional policy? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2013. No. 6. P. 269–284.
17. Ketels C., Lindqvist G., Sölvell Ö. Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies. Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness, 2006.
18. Krugman P. Development, geography and economic theory. Cambridge: MIT Press, 1995. P. 651–667.
19. Krugman P. The Self-Organizing Economy. Cambridge: Blackwell Publishers, 1996. 122 p.



20. Lindqvist, G., Ketels, C., Solvell, O. (2013). The Cluster Initiative Greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers. P. 55.
21. Lundvall, B. A. (1992). National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Printer. 404 p.
22. Lundvall B., Johnson B. (1994). The Learning Economy. *Journal of Industry Studies*, No. 1, P. 23–42.
23. Maillat, D. (1988). Economic and territorial conditions for indigenous revival in Europe's industrial regions. *High Technology Industry and Innovative Environments*. Andover: Routledge. P. 97–108.
24. Maillat, D. (1991). The innovation process and the role of the milieu. *Regions Reconsidered: Economic Networks, Innovation, and Local Development*. London: Mansell. P. 110–113.
25. Margasova, V. (2021). Insights into international best practices in integrated cluster management. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dizainu. Serii: Ekonomichni nauky = Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic Sciences*. 2021. № 1 (155). С. 37–44.
26. Marshall, A. (1920). Principles of Economics. 8th Edition. London: Macmillian and Co Ltd. 71 p.
27. Matthews, R. C. (1986). The Economics of Institutions and Sources of Growth. *Economic Journal*, Vol. 96, No. 12, P. 903–910.
28. Myrdal, G. (1957). Economic theory and under – developed regions. N. Y. P. 34.
29. Nelson, R. (ed.) (1993). National Innovation Systems: A Comparative Analysis. New York, Oxford University Press. 560 p.
30. OECD / European Union (2018). Accounting in 2018: Indicators of Immigrant Integration. OECD Publishing, Paris; European Union, Brussels. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264307216-en>.
20. Lindqvist G., Ketels C., Solvell O. The Cluster Initiative Greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers, 2013. P. 55.
21. Lundvall B. A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Printer, 1992. 404 p.
22. Lundvall B., Johnson B. The Learning Economy. *Journal of Industry Studies*. 1994. No. 1. P. 23–42.
23. Maillat D. Economic and territorial conditions for indigenous revival in Europe's industrial regions. *High Technology Industry and Innovative Environments*. Andover: Routledge, 1988. P. 97–108.
24. Maillat D. The innovation process and the role of the milieu. *Regions Reconsidered: Economic Networks, Innovation, and Local Development*. London: Mansell, 1991. P. 110–113.
25. Margasova V. Insights into international best practices in integrated cluster management. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2021. № 1 (155). С. 37–44.
26. Marshall A. Principles of Economics. 8th Edition. London: Macmillian and Co Ltd., 1920. 71 p.
27. Matthews R. C. The Economics of Institutions and Sources of Growth. *Economic Journal*. 1986. Vol. 96, No. 12. P. 903–910.
28. Myrdal G. Economic theory and under – developed regions. N. Y., 1957. P. 34.
29. Nelson R. (ed.). National Innovation Systems: A Comparative Analysis. New York: Oxford University Press, 1993. 560 p.
30. Accounting in 2018: Indicators of Immigrant Integration. Paris: OECD Publishing; Brussels: European Union, 2018. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264307216-en>.

31. Polanyi, M. (1968). Sensegiving and Sensereading, Intellect and Hope. Essays in the Thought of Michael Polanyi. Durham.
32. Porter, M. (1998). The Competitive Advantage of Nations. US: Free Press. 592 p.
33. Porter, M. (2008). On Competition, Updated and Expanded Edition. 278 p.
34. Roberts, B., Murray, A. (2002). National and regional corporate spatial structure. *The Annals of Regional Science*, Vol. 36, P. 347–368.
35. Rosenfeld, S. A. (1997). Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*, № 5 (1), P. 3–23.
36. Scott, A. (1988). New Industrial Spaces. Pion, London. 185 p.
37. Van Durme, J., Brodie, R., Redmore, D. (2003). Brand equity in cooperative business relationships: exploring the development of a conceptual model. *Marketing Theory*, Vol. 3, № 1. P. 37–57.
38. Wang, T. N., Leung, C. W., Mak, K. L., Fung, R. Y. (2006). Integrated process planning and scheduling/rescheduling – an agent-based approach. *International Journal of Production Research*, London, Vol. 44, Iss. 18/19, P. 36–27.
39. Williamson, O. (1985). The Economic Institutions of Capitalism. New York: Free Press.
40. Williamson, O. E. (1979). Transaction – Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law and Economics*, Vol. 22, P. 233–261.
41. Commons, J. R. (1931). Institutional Economics. *American Economic Review*, Vol. 21, No. 4, P. 649–672.
42. Woolfe, R., Dryden, W. (1996). The Nature of Counselling Psychology. Handbook of Counselling Psychology. London: Sage. P. 3–20.
43. Zenger, T. R., Hesterly, W. S. (1997). The Disaggregation of Corporations: Selective Intervention, High-Powered Incentives, and Molecular Units. *Organization Science*, Vol. 8, Nr. 3, P. 209–222.
31. Polanyi M. Sensegiving and Sensereading, Intellect and Hope. Essays in the Thought of Michael Polanyi. Durham, 1968.
32. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. US: Free Press, 1998. 592 p.
33. Porter M. On Competition, Updated and Expanded Edition. 2008. 278 p.
34. Roberts B., Murray A. National and regional corporate spatial structure. *The Annals of Regional Science*. 2002. Vol. 36. P. 347–368.
35. Rosenfeld S. A. Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*. 1997. № 5 (1). P. 3–23.
36. Scott A. New Industrial Spaces. London: Pion, 1988. 185 p.
37. Van Durme J., Brodie R., Redmore D. Brand equity in cooperative business relationships: exploring the development of a conceptual model. *Marketing Theory*. 2003. Vol. 3, № 1. P. 37–57.
38. Wang T. N., Leung C. W., Mak K. L., Fung R. Y. Integrated process planning and scheduling/rescheduling--an agent-based approach. *International Journal of Production Research*. London. Sept. 15, 2006. Vol. 44, Iss. 18/19. P. 36–27.
39. Williamson O. The Economic Institutions of Capitalism. New York: Free Press, 1985.
40. Williamson O. E. Transaction – Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law and Economics*. 1979. Vol. 22. P. 233–261.
41. Commons J. R. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21, No. 4. P. 649–672.
42. Woolfe R., Dryden W. The Nature of Counselling Psychology. Handbook of Counselling Psychology. London: Sage, 1996. P. 3–20.
43. Zenger T. R., Hesterly W. S. The Disaggregation of Corporations: Selective Intervention, High-Powered Incentives, and Molecular Units. *Organization Science*. 1997. Vol. 8, Nr. 3. P. 209–222.

44. Amosha, M. I., Nekrasova, K. V. (2005). Formuvannia klasternoi modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku mista [Formation of a cluster model of socio-economic development of the city]. *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva = Economics of construction and urban economy*, № 1, P. 13–18 [in Ukrainian].
44. Амоша М. І., Некрасова К. В. Формування кластерної моделі соціально-економічного розвитку міста. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2005. № 1. С. 13–18.
45. Aref'ieva, O. V. (1998). Metodolohichni problemy upravlinnia ta orhanizatsii funktsionuvannia intehrovanykh vyrobnychykh system: aftoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk: spets. 08.06.02 [Methodological problems of management and organization of the functioning of integrated production systems: abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences]. Kharkiv. 40 p. [in Ukrainian].
45. Ареф'єва О. В. Методологічні проблеми управління та організації функціонування інтегрованих виробничих систем: афтореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.02. Харків, 1998. 40 с.
46. Bielousov, Ya. I. (2009). Ob'iednani pidpriemstva: stratehii intehratsii [Joint ventures: integration strategies]. *Visn. Skhidnoukr. nats. un-tu imeni Volodymyra Dalia = Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*, No. 10 (140), Part 1, P. 17–20 [in Ukrainian].
46. Белоусов Я. І. Об'єднані підприємства: стратегії інтеграції. *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту імені Володимира Даля*. 2009. № 10 (140). Ч. 1. С. 17–20.
47. Bohma, O. S. (2007). Synerhetychnyi efekt yak odna z naivazhlyvishykh skladovykh protsesu stvorennia klasteriv [Synergistic effect as one of the most important components of the cluster creation process]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo = State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*, No. 1, P. 43–45 [in Ukrainian].
47. Богма О. С. Синергетичний ефект як одна з найважливіших складових процесу створення кластерів. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2007. № 1. С. 43–45.
48. Boiko, M. H., Mykhailichenko, H. I. (2013). Klastery yak innovatsiina forma ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Clusters as an innovative form of economic development of regions]. *Visn. DITB = Bulletin of DITB*, No. 16, P. 16–25 [in Ukrainian].
48. Бойко М. Г., Михайліченко Г. І. Кластери як інноваційна форма економічного розвитку регіонів. *Вісн. ДІТБ*. 2013. № 16. С. 16–25.
49. Bondar, I. K. (2007). Innovatsiini tekhnolohii upravlinnia korporatsiiamy [Innovative technologies of corporate management]. *Korporatyvnyi kapitalizm: peredumovy stanovlennia: kol. Monohrafiia = Corporate capitalism: prerequisites for formation: a collective monograph*. Kyiv: Publishing house «Korporatsiia». 456 p. [in Ukrainian].
49. Бондар І. К. Інноваційні технології управління корпораціями. *Корпоративний капіталізм: передумови становлення: кол. монографія*. К.: Вид. дім «Корпорація», 2007. 456 с.
50. Bosovska, M. V. (2015). Intehratsiini protsesy v turyzmi: monohrafiia [Integration processes in tourism: monograph]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. 832 p. [in Ukrainian].
50. Босовська М. В. Інтеграційні процеси в туризмі: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 832 с.
51. Brusiltseva, H. M. (2007). Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannia stratehii intehratsii
51. Брусильцева Г. М. Теоретичні та практичні аспекти формування стратегії

- promyslovykh pidpriemstv [Theoretical and practical aspects of the formation of the strategy of integration of industrial enterprises]. *Ekonomika rozvytku = Development economics*, No. 2, P. 114–116 [in Ukrainian].
52. Burdak, I. H., Klymovych, T. A., Rud, Yu. L. (2009). Upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu pidpriemstva iz sub'iektamy zovnishnoho seredovishcha [Management of the enterprise's strategic interaction with external entities]. *Novi tekhnologii: nauk. visn. KUEITU = New technologies: scientific bulletin of KUEITU*, No. 1 (23), P. 105–109 [in Ukrainian].
52. Бурдак І. Г., Климович Т. А., Рудь Ю. Л. Управління стратегічною взаємодією підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища. *Нові технології: наук. вісн. КВЕІТУ*. 2009. № 1 (23). С. 105–109.
53. Buriak, P. Yu. (2003). Intehrovani pidpriemnytski struktury: perspektyvy rozvytku Ukraini [Integrated business structures: development prospects for Ukraine]. L.: Lohos. 564 p. [in Ukrainian].
53. Буряк П. Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку України. Л.: Логос, 2003. 564 с.
54. Voinarenko, M. (2008). Klasteri yak poliusy zrostannia konkurentospromozhnosti rehioniv [Clusters as poles of regional competitiveness growth]. *Ekonomist*, No. 10, P. 27–30 [in Ukrainian].
54. Войнаренко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. *Економіст*. 2008. № 10. С. 27–30.
55. Harafonova, O. I. (2006). Orhanizatsiyni mekhanizm restrukturyzatsii intehrovanykh korporatyvnykh struktur: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 – Ekonomika, orhanizatsiia i upravlinnia pidpriemstvamy [The organizational mechanism of the restructuring of integrated corporate structures: abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences]. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].
55. Гарафонова О. І. Організаційний механізм реструктуризації інтегрованих корпоративних структур: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. К., 2006. 21 с.
56. Heiets, V. M. Rozroblennia mekhanizmv vprovadzhennia pryvatno-publichnoho partnerstva (PPP) v sferi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy: Nauk. zvit (promizhnyi) z nauk.-doslid. Roboty [Development of mechanisms for the implementation of private-public partnership (PPP) in the field of housing and communal services of Ukraine: Scientific report (interim) on scientific research work]. URL: <http://zhkh.kpi.ua/DocLib1/Forms/AllItems.aspx> [in Ukrainian].
56. Геєць В. М. Розроблення механізмів впровадження приватно-публічного партнерства (ППП) в сфері житлово-комунального господарства України: Наук. звіт (проміжний) з наук.-дослід. роботи. URL: <http://zhkh.kpi.ua/DocLib1/Forms/AllItems.aspx>.
57. Heiets, V. M. (2008). Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv: monohrafiia: u 2 ch. [Priorities of national economic development in the context of globalization challenges: monograph: in 2 parts]. Ed. V. M. Heiets, A. A. Mazaraki. Kyiv: Kyiv
57. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія: у 2 ч. За ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008.



- National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
58. Heorhiadi, N. H. (2009). *Intehrovani systemy upravlinnia ekonomichnym rozvytkom mashynobudivnykh pidpriemstv: monohrafiia* [Integrated management systems of economic development of machine-building enterprises: monograph]. Lviv: Publishing House of the National University "Lvivska Politekhnik". 336 p. [in Ukrainian].
58. Георгіаді Н. Г. *Інтегровані системи управління економічним розвитком машинобудівних підприємств: монографія*. Львів: Вид-во нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2009. 336 с.
59. Hnatenko, I. A. (2018). *Vyznachennia innovatsii yak instrumentarii natsionalnoho pidpriemnytstva* [Definition of innovation as a tool of national entrepreneurship]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya: Ekonomika = Scientific Bulletin of the Odessa National University named after I.I. Mechnikova. Series: Economy*, Tom 23, Vol. 5 (70), P. 38–42 [in Ukrainian].
59. Гнатенко І. А. *Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38–42.
60. Honcharova, N. V. (2003). *Napriamy rozvytku intehratsiinykh protsesiv u sferi finansovoi pidtrymky maloho pidpriemnytstva* [Development directions of integration processes in the field of financial support of small businesses]. *Finansy Ukrainy = Finances of Ukraine*, No. 7, P. 70–78 [in Ukrainian].
60. Гончарова Н. В. *Напрями розвитку інтеграційних процесів у сфері фінансової підтримки малого підприємництва. Фінанси України*. 2003. № 7. С. 70–78.
61. Horbatov, V. M. (2006). *Teoretychni osnovy konkurentospromozhnosti ta rozvytku intehrovanykh struktur biznesu: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk: spets. 08.06.01 – Ekonomika, orhanizatsiia ta upravlinnia pidpriemstvamy* [Theoretical foundations of competitiveness and development of integrated business structures: dissertation author's abstract for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences]. Kharkiv. 40 p. [in Ukrainian].
61. Горбатов В. М. *Теоретичні основи конкурентоспроможності та розвитку інтегрованих структур бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.01 – Економіка, організація та управління підприємствами*. Харків, 2006. 40 с.
62. Hrebeshkova, O. M., Makhova, H. V. *Proektnyi pidkhid do formuvannia stratehichnykh partnerstv pidpriemstv* [Project approach to the formation of strategic partnerships of enterprises]. URL: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Znpchdtu/./4\\_Grebeshkova.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpchdtu/./4_Grebeshkova.pdf) [in Ukrainian].
62. Гребешкова О. М., Махова Г. В. *Проектний підхід до формування стратегічних партнерств підприємств*. URL: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Znpchdtu/./4\\_Grebeshkova.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpchdtu/./4_Grebeshkova.pdf).
63. Hrynova, V. M., Popov, O. Ye. (2003). *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy formuvannia systemy korporativnoho upravlinnia v Ukraini: monohrafiia* [Organizational and economic foundations of the formation of the corporate governance system in Ukraine: monograph]. Kharkiv: Publishing House KhDEU. 324 p. [in Ukrainian].
63. Гриньова В. М., Попов О. Є. *Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні: монографія*. Харків: Вид-во ХДЕУ, 2003. 324 с.

64. Yermoshenko, M. M., Hanushchak-Iefimenko, L. M. (2010). Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroob'iednanykh pidpriumstv: monohrafiia [Mechanism of development of innovative potential of cluster-united enterprises: monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 236 p. [in Ukrainian].
65. Yerokhin, S. A. (2002). Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky: teorykometodolohichniy aspekt: monohrafiia [Structural transformation of the national economy: theoretical and methodological aspect: monograph]. Kyiv: Svit Znan. 528 p. [in Ukrainian].
66. Zhalilo, Ya. A. (2009). Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohrafiia [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state: monograph]. Kyiv: NISD. 336 p. [in Ukrainian].
67. Zhdanov, V. V. (2006). Upravlinnia diialnistiu promyslovykh pidpriumstv v protsesi intehratsii: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.06.01 [Management of the activities of industrial enterprises in the process of integration: dissertation of the candidate of economic sciences]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia Institute of State and Municipal Administration. 177 p. [in Ukrainian].
68. Zhukov, Yu. Ye. (2006). Intehrovane upravlinnia hrupamy pidpriumstv: dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 [Integrated management of groups of enterprises: dissertation of the candidate of economic sciences]. Kharkiv. 254 p. [in Ukrainian].
69. Zhukov, Yu. Ye. (2000). Rozrobka systemy upravlinnia aliansamy [Development of an alliance management system]. URL: <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua/2537/1/.pdf> [in Ukrainian].
70. Yozef Shumpeter ta problemy reformuvannia ekonomiky Ukrainy [Joseph Schumpeter and problems of reforming the economy of Ukraine]. Kyiv: Takson. 244 p. [in Ukrainian].
71. Fedulova, L. I., Aleksandrova, V. P., Bazhal, Yu. M. et al. (2005). Innovatsiinyi rozvytok ekonomiky: model, systema upravlinnia, derzhavna polityka [Innovative development of the economy: model, management system, state policy]. Ed. L. I. Fedulova. Kyiv: Osnova. 550 p. [in Ukrainian].
72. Kyzym, M. O., Pylypenko, A. A., Yaldin, I. V. (2007). Upravlinnia stvorenniam i rozvytkom vydatnoi korporatsii: monohrafiia [Management of the
64. Єрмошенко М. М., Ганущак-Єфіменко Л. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: монографія. К.: Нац. акад. управ., 2010. 236 с.
65. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки: теоретикометодологічний аспект: монографія. К.: Світ Знань, 2002. 528 с.
66. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. К.: НІСД, 2009. 336 с.
67. Жданов В. В. Управління діяльністю промислових підприємств в процесі інтеграції: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Запоріжжя: Запорізь. ін-т держ. та муніципал. упр., 2006. 177 с.
68. Жуков Ю. Є. Інтегроване управління групами підприємств: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Х., 2006. 254 с.
69. Жуков Ю. Є. Розробка системи управління альянсами. URL: <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua/2537/1/.pdf>
70. Йозеф Шумпетер та проблеми реформування економіки України. К.: Таксон, 2000. 244 с.
71. Федулова Л. І., Александрова В. П., Бажал Ю. М. та ін. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. Ред. Л. І. Федулова. К.: Основа, 2005. 550 с.
72. Кизим М. О., Пилипенко А. А., Ялдин І. В. Управління створенням і розвитком видатної корпорації: монографія. Харків:

- creation and development of an outstanding corporation: a monograph]. Kharkiv: INZhEK. 208 p. [in Ukrainian].
73. Kyzym, M. O. (2001). Mekhanizmy orhanizatsii, stiikoho funktsionuvannia i rozvytku velykomasshtabnykh ekonomiko-vyrobnychkykh system: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk: spets. 08.06.01 – Ekonomika pidpriemstva i orhanizatsiia vyrobnytstva [Mechanisms of organization, sustainable functioning and development of large-scale economic and production systems: abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences]. Kyiv. 40 p. [in Ukrainian].
74. Kouz, R. H., Demzets, H., Khart, O. D. (2002). Pryroda firmy: pokhodzhennia, evoliutsiia, rozvytok [The nature of the firm: origin, evolution, development]. Ed. O. Viliamson, S. Dzh. Vinter; translation from English V. A. Kulykov. Kyiv: A.S.K. 335 p. [in Ukrainian].
75. Minchenko, M. V., Chyzhov, L. P., Froiakov, A. V. (2004). Planuvannia ta prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Planning and forecasting of socio-economic development of regions]. Sumy: Universyt. knyha. 442 p. [in Ukrainian].
76. Nazarova, H. V. (2004). Orhanizatsiini struktury upravlinnia korporatsiiami: nauk. vyd. [Organizational structures of corporate management]. Kharkiv: Publishing House KhDEU, 2004. 408 s. [in Ukrainian].
77. INDUSTRY4 UKRAINE (2020). Natsionalna prohrama klasterneho rozvytku do 2027. Kontseptsiia. Oriientyry rozvytku. Rekomendatsii [National program of cluster development until 2027. Concept. Landmarks of development. Recommendations]. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyektnaczionalnoyi-programy-klasternogorozvytku-do-2027/> [in Ukrainian].
78. Pylypenko, A. A., Yaroshenko, I. V. (2007). Orhanizatsiia upravlinnia intehrovanykh strukturamy biznesu v konteksti zbalansovanoi systemy pokaznykiv: monohrafiia [Organization of management of integrated business structures in the context of a balanced system of indicators: monograph]. Kharkiv: INZhEK. 152 p. [in Ukrainian].
79. Ponomarenko, V. S., Horbatov, V. M., Kyzym, N. A. (2007). Korporatsii ta intehrovani struktury: INZhEK, 2007. 208 s.
73. Кизим М. О. Механізми організації, стійкого функціонування і розвитку великомасштабних економіко-виробничих систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.01 – Економіка підприємства і організація виробництва. К., 2001. 40 с.
74. Коуз Р. Г., Демзетц Г., Харт О. Д. Природа фірми: походження, еволюція, розвиток. За ред. О. Вільямсон, С. Дж. Вінтер; пер. з англ. В. А. Куликов. К.: А.С.К., 2002. 335 с.
75. Мінченко М. В., Чижов Л. П., Фрояков А. В. Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів. Суми: Університ. книга, 2004. 442 с.
76. Назарова Г. В. Організаційні структури управління корпораціями: наук. вид. Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. 408 с.
77. Національна програма кластерного розвитку до 2027. Концепція. Орієнтири розвитку. Рекомендації. INDUSTRY4 UKRAINE. 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyektnaczionalnoyi-programy-klasternogorozvytku-do-2027/>.
78. Пилипенко А. А., Ярошенко І. В. Організація управління інтегрованими структурами бізнесу в контексті збалансованої системи показників: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2007. 152 с.
79. Пономаренко В. С., Горбатов В. М., Кизим Н. А. Корпорації та інтегровані

- problemy nauky ta praktyky [Corporations and integrated structures: problems of science and practice]. Kharkiv: INZhEK. 344 p. [in Ukrainian].
80. Pro zatverdzhennia polozhennia (standartu) bukhgalterskoho obliku 20: Nakaz M-va finansiv Ukrainy vid 07.07.99 zi zminamy ta dopovn. [On the approval of the regulation (standard) of accounting 20: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07.07.99 with changes]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0553-99> [in Ukrainian].
81. Rudenko, L. V. (2004). Upravlinnia potokamy kapitaliv u suchasniy biznes-modeli funktsionuvannia transnatsionalnykh korporatsii: monohrafiia [Management of capital flows in the modern business model of the functioning of transnational corporations: monograph]. Kyiv: Kondor. 478 p. [in Ukrainian].
82. Simenko, I. V. (2009). Yakist system upravlinnia pidpriemstvamy: metodolohiia, orhanizatsiia, praktyka: monohrafiia [Quality of enterprise management systems: methodology, organization, practice: monograph]. Donetsk: DonNUET. 394 ps. [in Ukrainian].
83. Umantsiv, H. V. (2002). Kholdynhovi kompanii ta finansovo-promyslovi hrupy u suchasniy ekonomitsi [Holding companies and financial and industrial groups in the modern economy]. Kyiv: VIRA-R. 429 p. [in Ukrainian].
84. Umantsiv, Yu. (2012). Instytutsiini osnovy formuvannia intehrovanykh korporatyvnykh struktur [Institutional foundations of the formation of integrated corporate structures]. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/et/2012\\_2/6\\_uman.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/et/2012_2/6_uman.pdf) [in Ukrainian].
85. Fedulova, L. I. (2005). Transformatsiia korporatyvnykh struktur: teoretychnyi aspekt [Transformation of corporate structures: theoretical aspect]. *Ekonomichna teoriia = Economic theory*, No. 3, P. 45–59 [in Ukrainian].
- структури: проблеми науки та практики. Х.: ІНЖЕК, 2007. 344 с.
80. Про затвердження положення (стандарту) бухгалтерського обліку 20: Наказ М-ва фінансів України від 07.07.99 зі змінами та доповн. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0553-99>.
81. Руденко Л. В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: монографія. К.: Кондор, 2004. 478 с.
82. Сіменко І. В. Якість систем управління підприємствами: методологія, організація, практика: монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. 394 с.
83. Уманців Г. В. Холдингові компанії та фінансово-промислові групи у сучасній економіці. К.: ВІРА-Р, 2002. 429 с.
84. Уманців Ю. Інституційні основи формування інтегрованих корпоративних структур. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/et/2012\\_2/6\\_uman.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/et/2012_2/6_uman.pdf).
85. Федулова Л. І. Трансформація корпоративних структур: теоретичний аспект. *Економічна теорія*. 2005. № 3. С. 45–59.